

Sławomir Dorocki

Uniwersytet Pedagogiczny w Krakowie, Polska ■ Pedagogical University of Krakow, Poland

Rozwój stacji narciarskich jako lokalnych biegunów wzrostu gospodarczego. Przykład województwa małopolskiego

Development of ski stations as local economic growth poles. The case of Małopolskie Voivodeship (Poland)

Streszczenie: Aktywny wypoczynek w Polsce jest współcześnie procesem masowym. Jest to wynik powszechnego dostępu do specjalistycznego sprzętu sportowego oraz szerokiej i zróżnicowanej gamy oferowanych usług. Jednym z szybciej rozwijających się rodzajów aktywności fizycznej są sporty zimowe, co zaowocowało szybkim rozwojem infrastruktury narciarskiej, głównie w obszarach górskich. Ośrodki narciarskie oprócz usług sportowych rozwijają obecnie również usługi gastronomiczne i hotelarskie. Na podstawie analizy rozwoju stacji narciarskich w Małopolsce przeprowadzono badanie ich wpływu na lokalny rozwój gospodarczy. W artykule wykorzystano dane pozyskane z kwerendy internetowej witryn stacji narciarskich oraz ze stron internetowych poświęconych sportom zimowym. W analizie zastosowano metody kartograficzne oraz zestawienia tabelaryczna i statystyczne. W wyniku przeprowadzonej analizy można uznać, że ośrodki narciarskie najsilniej oddziałują na lokalny rozwój gospodarczy w przypadku terenów wiejskich, gdzie często stanowią jedyny stymulant dla rozwoju przedsiębiorczości na danym obszarze. Gęstość lokalizacji ośrodków narciarskich oraz ich „otwartość” na partnerów zewnętrznych najsilniej aktywizują lokalny rynek pracy oraz przyczyniają się do wzrostu liczby podmiotów gospodarczych. Najlepszym przykładem może być Białka Tatrzańska, gdzie współpraca lokalnych podmiotów gospodarczych doprowadziła do awansu tej miejscowości do miana zimowej stolicy Polski, co zdeklasaowało tak znany kurort jak Zakopane.

Abstract: Active leisure in Poland today is a mass process. This is due to the widespread access to specialised sports equipment and the wide and varied range of services on offer. One of the fastest growing activities are winter sports, which has resulted in the rapid development of ski infrastructure mainly in mountain areas. In addition to sports services, ski resorts are also developing catering and hotel services. On the basis of the development of ski stations in Małopolska, an analysis of their impact on local economic development was carried out. Ski resorts have the strongest impact on economic development in the case of rural areas, where they are often the main driving force for the development of entrepreneurship in the area. The density of ski resort locations and their ‘openness’ to external partners best activates the local labour market and contributes to an increase in the number of businesses. The best example is Białka

Tatrzańska, where the cooperation of local economic entities has led to the promotion of this resort to the status of the winter capital of Poland, outclassing for example Zakopane.

Słowa kluczowe: narciarstwo; Małopolska; ośrodki narciarskie; rozwój lokalny; snowboarding; stacje narciarskie

Keywords: Lesser Poland; local development; skiing; ski resorts; ski stations; snowboarding

Otrzymano: 23 lipca 2022

Received: 23 July 2022

Zaakceptowano: 1 grudnia 2022

Accepted: 1 December 2022

Sugerowana cytacja/Suggested citation:

Dorocki, S. (2022). Rozwój stacji narciarskich jako lokalnych biegunów wzrostu gospodarczego. Przykład województwa małopolskiego. *Przedsiębiorczość – Edukacja [Entrepreneurship – Education]*, 18(2), 98–118. <https://doi.org/10.24917/20833296.182.6>

Wstęp

W wyniku zachodzących w Polsce przemian społeczno-gospodarczych uległ zmianie sposób spędzania czasu wolnego, przy jednoczesnej jego unifikacji (Węgrzyn, Miłaszewicz, 2018). Cechą współczesnego wypoczynku i rekreacji, a zarazem kierunkiem ich rozwoju, jest aktywność sportowa i fizyczna na świeżym powietrzu (Berg, Warner, Das, 2015; Mandziuk, Stępień, Niżnikowska, 2014).

Aktywny wypoczynek, dzięki powszechnemu dostępowi do specjalistycznego sprzętu sportowego oraz szerokiej i zróżnicowanej gamy oferowanych usług, stał się współcześnie w Polsce egalitarny. Narciarstwo, kolarstwo czy biegi stały się zjawiskiem masowym. Równocześnie ze wzrostem zainteresowania społeczeństwa uprawianiem sportów wzrosło zapotrzebowanie na usługi związane z aktywnością fizyczną. Usługi powiązane z turystyką i rekreacją są zjawiskiem wielopłaszczyznowym, łączącym w sobie aspekty: społeczne, gospodarcze i kulturowe. Rozwój usług i infrastruktury przeznaczonej do uprawiania danego rodzaju sportu wpływa nie tylko na lokalny rozwój gospodarczy, ale również, poprzez kontakt mieszkańców z turystami, na zachowania społeczne. Równocześnie pandemia COVID-19 rzutowała na wzrost zainteresowania Polaków wypoczynkiem na terenie kraju oraz większą potrzebę aktywności fizycznej po okresie lockdownu (Sobko, 2021; Tomczewska-Popowycz, Quirini-Popławski, 2021; Widomski, 2020).

Usługi turystyczne są obecnie jedną z prężniej rozwijających się gałęzi gospodarki wielu regionów oraz mają coraz większy wpływ na kreowanie rozwoju lokalnego poprzez stymulowanie wzrostu gospodarczego i rynku pracy (Krupa, Wołowicz, 2010). Turystyka stanowi podstawę aktywizacji lokalnych społeczności i rozwoju regionów o szczególnych walorach turystycznych. Tworzy ona bardzo ważne źródło dochodów ludności oraz generuje znaczne wpływy do lokalnych budżetów (Guzik, Ostrowska, 2015). Turystyka to również istotny czynnik pobudzania lokalnego rynku pracy związany z napływem inwestycji i turystów (Sobko 2021). Przyjmuje się, że utworzenie jednego miejsca pracy w turystyce generuje od 3 do 5 miejsc pracy w innych sektorach (np. handel, gastronomia, komunikacja) (Drygła, Golba, 2018). Powyższe zależności opisuje tzw. efekt mnożnikowy w turystyce, określający wpływ sektora turystycznego na inne działy lokalnej gospodarki (Lukoseviciute, Pereira, Panagopoulos, 2022; Suryanata, 2019).

Przyjęcie przez Polaków zachodniego modelu urlopowego złożonego z dwóch wyjazdów w ciągu roku: latem, w celach wypoczynkowych lub krajoznawczych, oraz zimą, kiedy to przeważa odpoczynek aktywny trwający około tygodnia, wpłynęło na rozwój usług turystycznych w wielu regionach kraju. Szczególny rozkwit gospodarczy odnotowały ośrodki narciarskie, które w celu podnoszenia swojej konkurencyjności coraz bardziej różnicują i uzupełniają swoje usługi, często o formy aktywności gospodarczej niezwiązane bezpośrednio ze sportami zimowymi (np. spa & wellness). Przyciąga to coraz większą liczbę turystów, również tych nieuprawiających sportów zimowych.

Ośrodki narciarskie (ON) oprócz usług związanych z usługami narciarskimi rozwijają także bazę gastronomiczną i noclegową (Dorocki, 2016). W wyniku rozwoju tzw. usług towarzyszących na terenie ON powstają restauracje, karczmy, bary, place zabaw, parki snowboardowe, trasy do narciarstwa biegowego itp. Usługi świadczone na terenie ON są skierowane nie tylko do narciarzy, ale także do osób towarzyszących (Cembruch-Nowakowski i in., 2021). Powstała infrastruktura narciarska i koszty związane z jej utrzymaniem poza sezonem wymusiły rozwój usług świadczonym również w okresie letnim. Przykładem takich działań może być, ciesząca się dużym zainteresowaniem turystów, uruchomiona przy ośrodku narciarskim Arena w Słowianach (Krynica-Zdrój) ścieżka w koronach drzew (Wantuch-Matla, Dorocki, 2021).

Należy zaznaczyć, że to właśnie popularyzacja sportów zimowych oraz rozwój dedykowanej im infrastruktury sportowo-rekreacyjnej na początku XX w. rozpoczęły popularyzację sezonów zimowych w polskich kurortach w Karpatach. Wcześniej aktywność turystyczna w polskich górach ograniczała się jedynie do sezonu letniego (Dorocki, 2016).

Cele i metody

Na podstawie powyższych przesłanek celem artykułu jest analiza wpływu rozwoju stacji narciarskich (ich oferty) na lokalny rozwój gospodarczy w województwie małopolskim. W tym celu przeprowadzono charakterystykę rozwoju usług związanych z wypoczynkiem zimowym w województwie małopolskim. Na koniec, jako podsumowanie, skonstruowano model oddziaływania stacji narciarskich na rozwój lokalny. Wybór tego regionu kraju związany jest z długą tradycją świadczenia usług turystycznych wynikającymi z dogodnych warunków dla rozwoju narciarstwa (obszary górskie Karpat).

Dane wykorzystane w artykule pochodzą z badań *in situ* oraz w ośrodkach narciarskich (Krynica-Zdrój i Tylicz) oraz z kwerendy internetowej ofert ośrodków narciarskich w sezonie narciarskim 2021/2022. W zestawieniu liczbowym wykorzystano podstawowe dane społeczno-gospodarcze z Banku Danych Lokalnych GUS (za lata 2009–2020).

W analizie zastosowano metody kartograficzne oraz zestawienia tabelaryczne i statystyczne.

Przegląd literatury tematu

Wpływ turystyki na rozwój lokalny był wielokrotnie tematem badań naukowych. Podejmowana problematyka odnosiła się głównie do podejścia klasycznego związanego ze wzrostem zatrudnienia i napływu inwestycji do regionów turystycznych oraz z rozwojem lokalnej przedsiębiorczości (Brohman, 1996; Brzosko-Sermak, Dorocki, 2018; Derek, Kowalczyk, Swianiewicz, 2005; Gałęcki, 2004; Hohl Tisdell, 1995; Jackowski, 1971; Luc i in.,

2016; Mróz, Ziółkowska-Weiss, 2017; Płazińska, Wójtowicz, 2018; Sala, 2015; Seweryn, 2004; Soria Llurdés-Coit, 2013; Rettinger, 2010; Tracz, Bajgier-Kowalska, 2019; Wall, 2009; Zbieć, 1998). Również znaczenie stacji narciarskich w kreowaniu lokalnego wzrostu gospodarczego znalazło się w licznych analizach badawczych (Cembruch-Nowakowski i in., 2021; Čuka i in. 2015; Dorocki, 2007, 2016; Dorocki, Brzegowy, 2014; Dorocki i in. 2014; Krzesiwo, 2014, 2016; Lasanta, Laguna, Vicente-Serrano, 2007; Li i in. 2021; Nordin, Svensson, 2007; Mika, 2009; Polderman i in., 2020; Tuulentie, Mettiäinen, 2007; Żemła, 2004, 2008; Żemła, Szromek, 2018).

We wszystkich wymienionych publikacjach potwierdzono wagę wpływu turystyki i sportów zimowych na rozwój lokalny. Jednakże analiza dotyczyła głównie samej aktywności ON bez powiązania ich z usługami towarzyszącymi. Poniższe badania uzupełniają tę lukę badawczą i stanowią uzupełnienie przeprowadzonych badań.

Terminologia

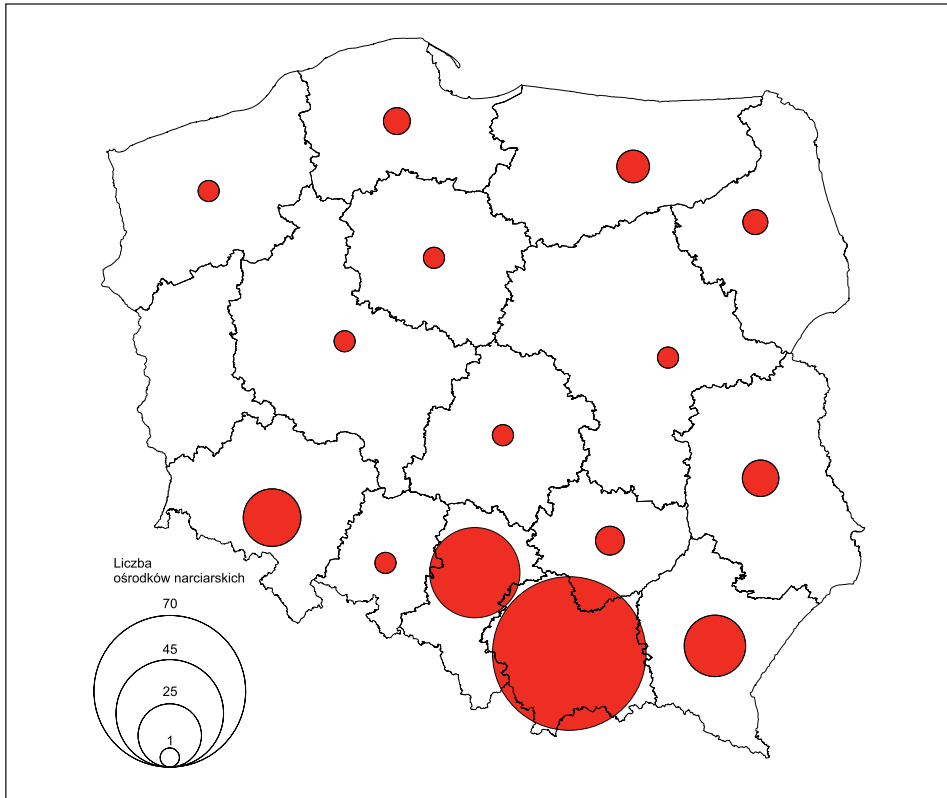
Stacja narciarska (SN) to miejscowość charakteryzującą się wysokim stopniem zagospodarowania dla uprawiania sportów zimowych oraz dysponująca odpowiednim zapleczem usługowym związanym z obsługą ruchu turystycznego (np. Białka Tatrzańska, Krynica-Zdrój) (Krzesiwo, 2014). Ośrodek narciarski to z kolei kompleks infrastruktury dla uprawiania sportów zimowych zarządzany przez jednego właściciela, funkcjonujący pod jedną nazwą, położony na terenie jednej lub więcej miejscowości (np. Dwie Doliny Muszyna-Wierchomla) (Krzesiwo, 2014). Na terenie ośrodka narciarskiego znajdują się wyciągi narciarskie, koleje linowe, trasy zjazdowe oraz trasy biegowe, skitourowe, snowparki itp. Dodatkowo konieczna dla funkcjonowania ON jest infrastruktura techniczna (armatki śnieżne, zbiorniki retencyjne, przepompownie, system rurociągów zaopatrujących armatki w wodę, drenaże, stacje transformatorowe i systemy kontroli dostępu) i otaczająca (budynki obsługi wyciągu, serwis i wypożyczalnia sprzętu sportowego, infrastruktura gastronomiczna, szkoleniowa, parkingowa i noclegowa).

Infrastruktura narciarska w Polsce

W Polsce w 2021 r. działało ok. 180 ośrodków narciarskich, jednakże zauważalny jest ich ciągły rozwój. Odnosi się to do powstania nowych ośrodków narciarskich, jak i rozbudowy oraz modernizacji już istniejących. Wynika to ze wzrostu popytu na usługi powiązane z uprawianiem narciarstwa oraz z zainteresowania inwestorów oczekujących szybkiego zwrotu nakładów finansowych (Dorocki, 2016).

Lokalizacja ON wynika w dużej mierze z ukształtowania terenu (obszary górskie i podgórskie), ale również związana jest z popytem na ich usługi. Współcześnie można zauważyć rozwój ON także poza obszarami górkimi, w dużych aglomeracjach (np. Górka Szczęśliwiecka w Warszawie) lub regionach turystycznych, w których wcześniej nie rozwijało się narciarstwo zjazdowe (np. region Warmii i Mazur lub wybrzeże Bałtyku). Powstają też sztuczne stoki narciarskie dostępne przez cały sezon. Przykłady takich obiektów znajdziemy zarówno w dużych miastach (np. Gdańsk, Kraków), jak i w mniejszych miejscowościach turystycznych. Innym zauważalnym procesem jest rozwój ośrodków narciarskich na terenach wiejskich i peryferyjnych, które często położone są w sąsiedztwie znanych kurortów (rycina 1).

Rycina 1. Rozmieszczenie ośrodków narciarskich w Polsce w 2021 r.

Źródło: Opracowanie własne na podstawie kwerendy internetowej

Proces rozwoju usług narciarskich ma zatem charakter zarówno jakościowy (wzrost liczby wyciągów i wielkości ośrodków narciarskich), jak i przestrzenny (powstają nowe stacje narciarskie). Oczywiście w wyniku czynników losowych lub prawnych część ośrodków narciarskich obecnie nie funkcjonuje (Górka-Chowaniec, Szczęśniak, 2018). Przykładem może być głośny medialnie przypadek Gubałówki, gdzie nie doszło do porozumienia pomiędzy właścicielami części stoku narciarskiego a władzami wyciągu narciarskiego. Również projekt kompleksu turystyczno-narciarskiego „Siedem Dolin” w pasmie Jaworzyny Krynickiej w wyniku braku potrzebnych uzgodnień prawnych nie doczekał się dotychczas realizacji.

Gwałtowny wzrost popularności narciarstwa rozpoczął się w Polsce pod koniec XX w. Był to również czas gwałtownego rozwoju infrastruktury przeznaczonej do uprawiania sportów zimowych. Wpłynęły na to zarówno wzrost zamożności społeczeństwa kraju, jak i popularyzacja nowych rodzajów sportów zimowych, m.in. snowboardingu, głównie wśród młodzieży (Barjolin-Smith, 2020). Dodatkowo wprowadzenie na rynek nart carvingowych rzutowało na łatwość jazdy oraz zmieniło oczekiwania narciarzy co do ukształtowania tras narciarskich (np. szersze i mniej strome nartostrady). Towarzyszyła tym procesom zmiana podejścia do uprawiania narciarstwa: z elitarnego, wymagającego sportu, w stronę powszechnej i miłej rozrywki dla wszystkich. Dodatkowo rozwój wspomnianego

snowboardingu i towarzyszącej temu rodzajowi sportu kultury zachowania młodych ludzi wpłynął na zmianę postrzeganie sportów zimowych, nie tylko jako aktywności fizycznej, a głównie jako rozrywki i sposobu spędzania czasu ze znajomymi. Na stokach narciarskich pojawiły się bary i imprezy muzyczne (Didry i in., 2019), a o atrakcyjności ośrodków narciarskich zaczęła decydować panująca tam atmosfera, a nie tylko oferowane warunki na stokach (Bédiová, Ryglová, 2015). Zmiany techniczne sprzętu narciarskiego i snowboardowego oraz powiązane z tym zmiana stylu jazdy, zaowocowały łagodzeniem profili stoków i wymusiły zapewnienie odpowiedniej ich nawierzchni oraz ich nasnieżanie. Dodatkowo wprowadzone zostało oświetlenie stoków w celu wydłużenia czasu funkcjonowania wyciągów narciarskich. Nastąpił też rozwój bazy gastronomicznej na terenie ośrodków narciarskich oraz pojawiła się oferta dla tzw. osób towarzyszących, nieuprawiających sportów zimowych, w tym dla dzieci.

O potrzebie zapewnienie komfortu współczesnym gościom ośrodków narciarskich może świadczyć fakt, że brak parkingu blisko wyciągu wpływa często na decyzję o rezygnacji z korzystania z usług danego ośrodka (Dorocki, 2016). Dlatego duża część ośrodków oferuje bezpłatny dojazd dla klientów, co podyktowane jest także ograniczoną pojemnością parkingów zlokalizowanych przy wyciągach.

W Polsce najwięcej ośrodków narciarskich zlokalizowanych jest w województwie małopolskim (70 ON), podczas gdy w województwie śląskim było ich w 2021 r. tylko 37. W pozostałych województwach położonych w regionach górskich (dolnośląskie i podkarpackie) było po ok. 20 ON. Zaznaczyć należy, że liczba ON ulega ciągłym zmianom. Pomimo że w ciągu ostatnich lat liczba ta wzrastała, to jednak w niektórych przypadkach ON zostały zlikwidowane lub czasowo nie funkcjonowały. Zazwyczaj jest to związane z problemami prawnymi związanymi z własnością gruntów, o czym wspomniano już powyżej. Przykładem może być nieczynny wyciąg w Szczawniku w gminie Muszyna Zdrój (*Nieczynny od trzech lat*, 2021). W Polsce od dawna toczą się dyskusje na temat tzw. prawa białego śniegu, które nawiązuje do niektórych zasad prawnych obowiązujących na terenach alpejskich Francji i Austrii. Na ich mocy w zimie na prywatnych właścicieli gruntów może zostać nałożony obowiązek służebności w dostępie i niezbędnym przejazdach przez ich tereny za odpowiednim odszkodowaniem (Kudłacz, 2006).

Analizując rozwój stacji narciarskich w Polsce, należy pamiętać, że skala oferty krajowych ON oraz warunki naturalne nigdy nie będą takie, jak np. w krajach alpejskich. Dlatego porównywanie krajowych warunków narciarskich do terenów Francji, Szwajcarii, Austrii czy Włoch wydaje się niewłaściwe. Można uznać, że jest to sytuacja podobna do przypadku Morza Bałtyckiego – chociaż ma ono duże grono zwolenników, to jednak trudno porównywać wypoczynek nad nim do pobytu np. nad Morzem Śródziemnym. Związane jest to głównie z odmiennymi warunkami geograficznymi wpływającymi m.in. na temperaturę wody i powietrza. Tak samo wyjazdu na zimowy urlop w polskie Karpaty nie można porównać z wyjazdem w Alpy, gdzie trasy mają po kilkadziesiąt kilometrów długości, podczas gdy w Tatrach najdłuższa trasa z Kasprowego Wierchu przez Hałę Gąsienicową do Kuźnic wynosi 8,5 km, ale tylko w niewielkiej jej części jest to stok narciarski – a raczej nartostrada (biorąc pod uwagę nachylenie i szerokość trasy).

Również zaznaczyć należy, że duże znaczenie ma dostępność do kapitału inwestycyjnego. Francuskie duże ośrodki narciarskie (np. Val d'Isère, Tignes, Val Thorens) są inwestycjami rządowymi lub prowadzone są przez firmy państwowe, podczas gdy w innych krajach alpejskich ON powstają w oparciu o prywatny, lecz często zagraniczny kapitał. W Polsce

natomiast inwestycje pochodzą głównie z kapitału lokalnego lub krajowego i w niewielkim stopniu korzystają z kapitału zagranicznego. W ostatnich latach wręcz podejmowane są próby nacjonalizacji – przypadek Polskich Kolei Linowych (Bereźnicki, 2018).

Rozwój usług związanych ze sportami zimowymi w Małopolsce

W dalszej analizie rozwoju infrastruktury narciarskiej skupiono się na przypadku województwa małopolskiego, które ma nie tylko największą liczbę SN, ale też jedne z najdłuższych tradycji narciarskich (Dorocki, 2016). Na terenie województwa znajdują się takie historyczne stacje narciarskie, jak Zakopane czy Krynica-Zdrój (Baran, 1986). Historycznie (poza Sudetami, które nie stanowiły terytorium Polski w okresie przed 1945 r.) to właśnie Krynica-Zdrój w okresie przedwojennym nosiła miano zimowej stolicy Polski (Dorocki, 2016). Dopiero uruchomienie kolei linowej na Kasprowy Wierch oraz dostosowanie nart do zjazdów ze stoków o dużym nachyleniu (m.in. wyposażenie nart w metalowe krawędzie) wpłynęło na fakt, że Zakopane w połowie XX w. stało się centrum polskiego narciarstwa.

W wyniku przemian gospodarczych i społecznych mających miejsce w Polsce po roku 1989 transformacji uległ również sektor usług związanych z zimowym wypoczynkiem i rekreacją. W Krynicy-Zdroju pod koniec lat 90. XX w. powstała pierwsza duża i nowoczesna stacja narciarska na Jaworzynie Krynickiej. Wybudowana kolej gondolowa do dziś jest największym obiektem tego typu w Polsce oraz ma jeden z najdłuższych oświetlonych stoków narciarskich. Inwestycja zrealizowana została przez powołaną spółkę akcyjną, której udziałowcami były instytucje publiczne: gmina uzdrowska Krynica-Zdrój i Akademia Rolnicza w Krakowie, która przekazała tereny pod inwestycje, oraz inwestorzy prywatni, np. firma informatyczna Optimus S.A., Bank PKO BP, firma kosmetyczna Dr Eris czy firma ubezpieczeniowa Warta. Można uznać, że była to pierwsza w Polsce tak duża inwestycja w ośrodek narciarski zrealizowana w celach czysto komercyjnych przy udziale zewnętrznego kapitału spoza regionu. Można także powiedzieć, że kolej gondolowa na Jaworzynę Krynicką stanowiła krok milowy w rozwoju infrastruktury narciarskiej w Beskidach, a nawet – w całej Polsce

Powodzenie inwestycji w Krynicy zachęciło innych przedsiębiorców do inwestowania w infrastrukturę narciarską. Odrębną, ważną inwestycją powstała w Polsce pod koniec XX w. był ośrodek narciarski w Wierchomli w gminie Piwniczna-Zdrój, położonej również w paśmie Jaworzyny Krynickiej. Była to inwestycja na tzw. green field i, w odróżnieniu od gondoli w Krynicy, znajdująca się na obszarze wiejskim bez tradycji turystycznych i sportowych. Było to wynikiem kłopotów prawnych z dzierżawą lub wykupem działek w Koszarzyskach-Sucha Dolina (gdzie dawniej funkcjonował wyciąg narciarski oraz istniała już baza noclegowa) i początkowo planowano usytuować tam planowaną inwestycję. Oferta powstałej stacji narciarskiej skierowana została głównie do rodzin z dziećmi i snowboardzistów. Wynikiem tej decyzji była budowa kilkuosobowej kolei krzeselkowej (tzw. kanapy) na stokach o ekspozycji południowej (bardziej nasłonecznionej, chociaż wymagało to większe naśnieżanie stoku i wpływało na wzrost kosztów) oraz budowa obiektów gastronomicznych nie tylko przy dolnej stacji kolejki, ale również na stoku narciarskim (Dorocki, 2007). Rozwój ośrodka narciarskiego w Wierchomli nie ograniczył się jedynie do infrastruktury narciarskiej, ale ze względu na brak istniejących obiektów noclegowych powstał tam Hotel Wierchomla Ski & Spa Resort. Stacja Narciarska Wierchomla też jako

jedna z pierwszych rozpoczęła rozszerzyła usługi o ofertę w sezonie letnim. Były to zjazdy downhillowe na rowerach górskich, obozy jogi itp. Współcześnie ośrodek współpracuje z Instytutem Promocji Zdrowia dr Ewy Dąbrowskiej.

Innym spektakularnym przykładem rozwoju narciarstwa w Małopolsce jest Białka Tatrzańska. Ośrodek narciarski powstał tu dzięki oddolnym inicjatywom mieszkańców i jest przykładem porozumienia lokalnych przedsiębiorców. Ośrodek narciarski Kotelnica Białczańska rozpoczął działalność w 2001 r. z inicjatywy mieszkańców Białki Tatrzańskiej i ma formę spółki, w której partycypuje kilkadziesiąt osób (Krzesiwo, 2016). Świadectwem współpracy pomiędzy przedsiębiorcami było utworzenie jednego z pierwszych w Polsce ski-passów łączących trzy ośrodki narciarskie. Oferta ON w Białce to substytut dla położonego w pobliżu Zakopanego. Stanowi to współczesny trend lokalizacji nowych ON w pobliżu już znanych ośrodków narciarskich. Stacje narciarskie powstają współcześnie nie tylko w górskich ośrodkach turystycznych, ale także w ich pobliżu (Krzesiwo, Mika, 2011). Równocześnie obok wyciągów powstały inne atrakcje działające również w sezonie letnim. W Białce nastąpił też rozwój innych usług turystycznych, w tym opartych na źródłach geotermalnych (Hełdak, 2016).

Aktualnie obserwuje się również rozwój małych stacji, tzw. stacji rodzinnych. Ze względu na małe rozmiary w mniejszym stopniu ingerują one w środowisko naturalne oraz mogą być lokalizowane na terenach o mniejszym nachyleniu stoków. Z drugiej strony ośrodki te stanowią odpowiedź na potrzeby wypoczynku rodzin z dziećmi. Przykładem takiej stacji narciarskiej jest powstały w 2012 r. ośrodek narciarski Master-Ski, który został uznany za najlepszą stację rodzinną wg portalu internetowego Onet.pl. Wyciąg narciarski powstały w Tyliczu koło Krynicy-Zdrój uzupełniał ofertę znanego kurortu i przyciągał początkowo głównie gości z pobliskiego uzdrowiska. Współcześnie dzięki powstałej bazie noclegowej stanowi alternatywę dla bardziej obleganej Krynicy. Równocześnie sam wyciąg przyciąga narciarzy z całej Polski oraz z położonej w pobliżu Słowacji. Inwestycja powstała w wyniku połączenia lokalnego kapitału z kapitałem zewnętrznego inwestora z branży kosmetycznej (Cembruch-Nowakowski i in., 2021) i stanowi przykład rozwoju klastra turystycznego stymulującego rozwój całej wsi.

Na podstawie opisanych powyżej przypadków ośrodków narciarskich w Małopolsce można uznać, że współcześnie obserwujemy następujące zmiany w rozwoju infrastruktury narciarskiej w Polsce:

- wzrost liczby wyciągów narciarskich na terenach wiejskich, często w pobliżu znanych stacji narciarskich (miejsowości turystyczne → obszary wiejskie);
- rozwój SN poza tradycyjnymi regionami narciarskimi (regiony turystyczne → regiony peryferyjne);
- rozwój SN stymulowany jest zarówno dzięki inwestycjom zewnętrznym, jak i kapitałowi lokalnemu lub połączeniem tych dwóch modeli. Wzrost zainteresowania sportami zimowymi inwestorów zewnętrznych oraz model katalityczny (kapitał lokalny) lub model mieszany (wiedza lokalna i kapitał zewnętrzny) (anioły biznesu);
- rozwój SN odbywa się poprzez współpracę sąsiadujących ośrodków narciarskich oraz podmiotów świadczącymi inne usługi. Następuje koncentracja przestrzenna (horyzontalna) zazwyczaj wokół biegunów wzrostu, którymi są duże stacje narciarskie, oraz koncentracja wertykalna – rozwój różnych rodzajów usług powiązanych ze sportami zimowymi – klastry (grona);

- różnicowanie oferty stacji narciarskiej w sezonie zimowym (skutery śnieżne, snowtubing, trasy biegowe, lodowiska itp.) i w okresie letnim (downhill, rollery, ślizgawki, zjeżdżalnie, pola golfowe, wieże widokowe, cykliczne imprezy regionalne i rozrywkowe itp.);
- inicjatywy oddolne i nieformalne porozumienia dotyczące rozwoju SN, co jest poniekąd wynikiem często skomplikowanej sytuacji prawnej gruntów, na których zlokalizowane są wyciągi i trasy narciarskie (np. współpraca właścicieli stacji narciarskich ze stowarzyszeniami lokalnymi). Powstają m.in. konsorcja marketingowe lub lokalne porozumienia. Zauważalna jest współpraca z innymi lokalnymi prywatnymi podmiotami gospodarczymi (branża noclegowa, gastronomiczna, rozrywkowa, handlowa itp.) oraz publicznymi (np. szkoły).

Odnosząc się zatem do pytania o to, jak stacje narciarskie wpływają na lokalny rozwój gospodarczy, należy w pierwszej kolejności zwrócić uwagę na wzrost zatrudnienia, który pomimo że w dużej mierze jest jedynie sezonowy, to jednak stanowi ważny element dochodów mieszkańców danej jednostki administracyjnej.

Wzrost zatrudnienia występuje głównie w sektorze usług powiązanych z wypoczynkiem zimowym i uprawianiem sportów zimowych. W pierwszej kolejności poza zatrudnionymi przy obsłudze wyciągów oraz przygotowywaniu stoków narciarskich są to osoby zatrudnione w usługach gastronomicznych. Według przeprowadzonej kwerendy internetowej obiekty gastronomiczne występują w 52 z 69 zinwentaryzowanych ośrodków narciarskich w Małopolsce. Średnio w badanych obiektach z istniejącą funkcją gastronomiczną odnotowano ok. 1,9 obiektu gastronomicznego na SN. Są to zazwyczaj duże obiekty mieszczące kilkaset osób. Obiekty te często świadczą usługi całorocznie, w tym organizują imprezy okolicznościowe lub funkcjonują jako centra konferencyjne. Liczba dużych obiektów gastronomicznych ciągle wzrasta nawet przy braku rozbudowy infrastruktury narciarskiej w SN. Świadczy to o dużym zapotrzebowaniu na ten rodzaj usług oraz o ich rentowności.

Ze względu na duże zapotrzebowanie na wyszkolony personel właściciele SN zwracali uwagę, że pracownikom zatrudnionych w kuchni często płacą cały rok, nawet pomimo sezonowego zamknięcia restauracji. Jednakże położenie obiektów na terenie lub w pobliżu miejscowości turystycznych oraz możliwość zaoferowania dużego parkingu stanowi dogodne czynniki do rozwoju usług gastronomicznych także w sezonie letnim. Dlatego ciągłość zatrudnienia oraz współpraca z dostawcami produktów i towarów dla barów i restauracji w dużej mierze wpływają na aktywizację lokalnej przedsiębiorczości. Również oferta rozrywkowa związana z folklorem góralskim (np. koncerty, ogniska z kapelami góralskimi) dodatkowo oddziałuje na aktywizację lokalną, nie tylko w zakresie gospodarczym, ale też w zakresie kulturowym.

Drugą ważną usługą towarzyszącą SN są szkoły nauki jazdy na nartach i snowboardzie. Duże szkoły narciarskie zatrudniają ponad 100 nauczycieli i trenerów. Dla przykładu na terenie gminy Krynica-Zdrój z wywiadów z właścicielami szkół narciarskich wynika, że w sezonie zatrudniają łącznie ponad 300 osób. Są to przedszkola i szkołyki narciarskie związane z ośrodkiem narciarskim, lokalne przedszkola i szkołyki narciarskie, a także lokalni indywidualni instruktorzy. Poza tym na terenie SN funkcjonują przedszkola i szkołyki narciarskie zewnątrz (dojeżdżające jednorazowo lub cyklicznie) oraz instruktorzy indywidualni spoza regionu. Dlatego liczba osób świadczących usługi szkoleniowe związana z daną SN może być o wiele większa. Dodatkowo, w związku uwolnieniem tej grupy zawodowej od konieczności posiadania specjalistycznych kursów, liczba tych osób jest trudna do zidentyfikowania. Niezależnie od tego, czy są to usługi świadczone w ramach

ośrodka narciarskiego, czy indywidualnego instruktora, to ta grupa zawodowa nie może funkcjonować bez infrastruktury narciarskiej.

Ze stacjami narciarskimi też ściśle związane są wypożyczalnie zimowego sprzętu sportowego. Istnieją one w ramach ON lub jako niezależne firmy, jednakże zazwyczaj zlokalizowane są w pobliżu wyciągów. Wypożyczalnie sprzętu działają również w dużych miastach oraz większych miejscowościach zlokalizowanych w pobliżu SN. Można zatem uznać, że oddziaływanie ośrodków narciarskich wykracza poza sąsiadujące z nimi regiony.

Innym zauważalnym procesem jest rozwój w SN usług noclegowych. Obiekty hotelowe są zlokalizowane zarówno na terenie samych ośrodków narciarskich, np. Słotwiny Arena w Krynicy-Zdrój czy Dwie Doliny w Wierchomli, jak i poza nimi. Na podstawie kwerendy stron internetowych obiektów noclegowych oraz ośrodków narciarskich można zauważyć symbiozę lokalnych przedsiębiorców. Są to zarówno związki formalne (np. oferty zniżek na karnety w SN dla gości wybranych obiektów noclegowych), jak i nieformalne (np. umieszczanie informacji o możliwości uprawiania sportów zimowych w pobliżu obiektów noclegowych). Oferta noclegowa w dużej mierze budowana jest przez inwestorów zewnętrznych, którzy traktują to jako formę zarobku. Dlatego też dochody czerpane z wynajmu obiektów noclegowych wypływają poza region.

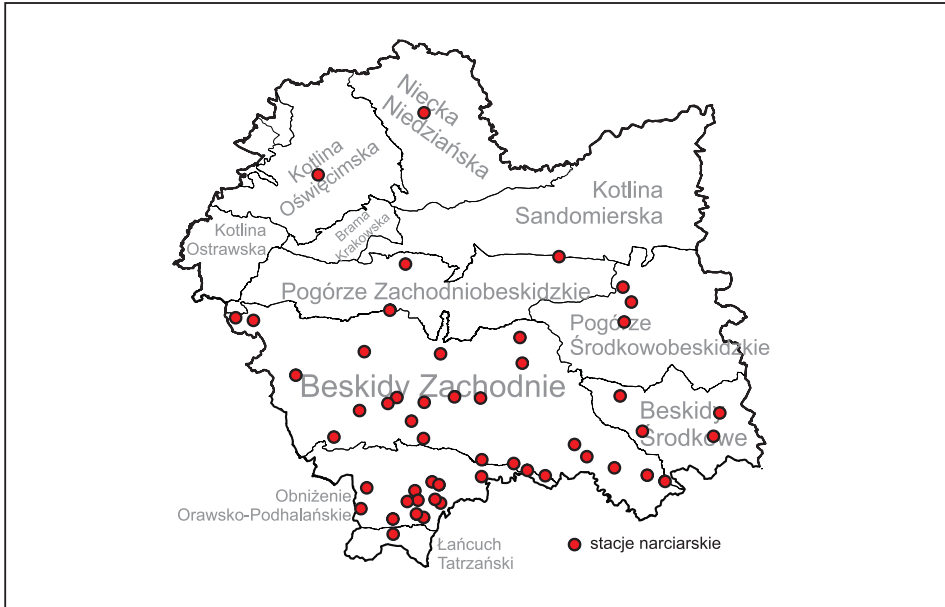
Kolejnymi czynnikami oddziaływania funkcjonowania SN na gospodarkę lokalną są rozwój handlu i usług przeznaczonych dla turystów, dochody z dzierżawy stoków narciarskich oraz opłaty lokalne ponoszone przez firmy i turystów. Ważne są również tzw. czynniki miękkie, czy – pozaekonomiczne. Są to przede wszystkim promocja regionu (w tym w social mediach), kontakty społeczne miejscowej ludności z turystami oraz rozwój tzw. ducha przedsiębiorczości.

Nie można nie wspomnieć również o negatywnych skutkach obecności ON na terenie miejscowości. Zaliczyć do nich należy kłopoty komunikacyjne w okresie sezonu narciarskiego, wzrost cen (w tym nieruchomości), hałas, wylesianie i zanieczyszczenie powietrza (Korzeniowska, Kwiek, 2020), zaburzenie stosunków wodnych oraz rozwój patologii społecznych, związany pobytem turystów, m.in. nadużywanie alkoholu, prostytutka (Gounev i in., 2009), czy też narkomania (Warne i in., 2017).

W celu zweryfikowania powyższych prawidłowości dokonano analizy kwantytatywnej stacji narciarskich. Jako studium przypadku wybrano województwo małopolskie, które skupia największą liczbę SN, co związane jest głównie z ukształtowaniem terenu. Regiony narciarskie to przede wszystkim Beskidy i Obniżenie Orawsko-Podhalańskie (kulturowy region Podhala) (rycina 2). Ośrodki narciarskie zlokalizowane są w największej liczbie w powiatach: tatrzańskim - 22, nowotarskim - 14, nowosądeckim - 11 i limanowskim - 6. Według liczby wyciągów narciarskich i kolei linowych na pierwszym miejscu klasuje się powiat tatrzański - 80. Następnymi w kolejności są powiaty: nowosądecki - 49, nowotarski - 36 i limanowski - 17 (rycina 3).

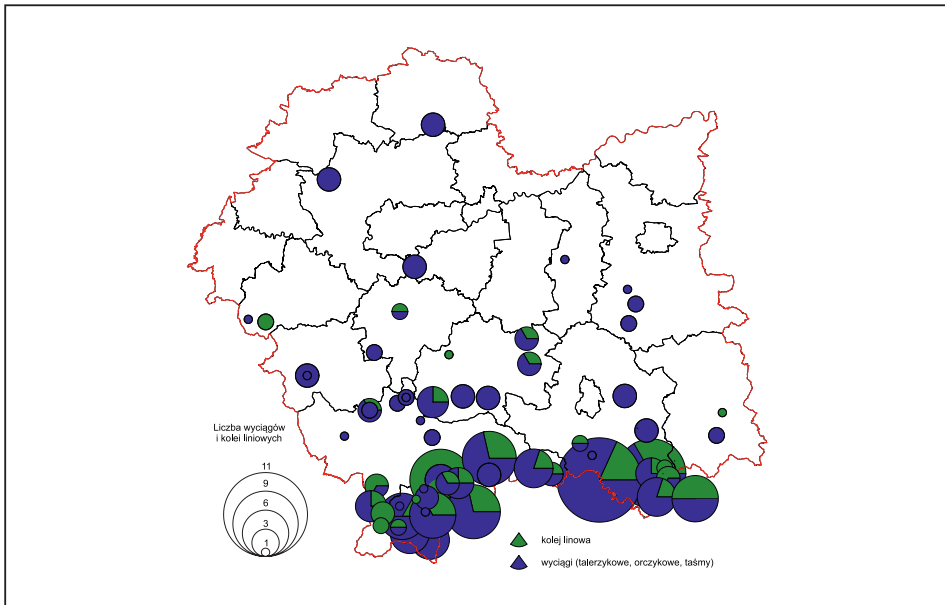
Innym parametrem świadczący o poziomie nasycenia infrastrukturą narciarską jest przepustowość wyciągów (osób na godzinę). Największą liczbę narciarzy i snowboardzistów mogą obsłużyć w ciągu godziny SN w powiecie tatrzańskim - 86 180 osób (rycina 4). Kolejnymi są powiaty: nowosądecki - 52 860, nowotarski - 29 660 i limanowski - 15 585. Również według długości tras narciarskich na pierwszym miejscu klasuje się powiat tatrzański (71,9 km). Następnymi w kolejności są powiaty: nowosądecki - 46,5 km, nowotarski - 46,5 km i limanowski - 16,6 km. Pozostałe powiaty województwa małopolskiego nie odgrywają większej roli w obsłudze narciarzy.

Rycina 2. Rozmieszczenie stacji narciarskich w województwie małopolskim w 2021 r.

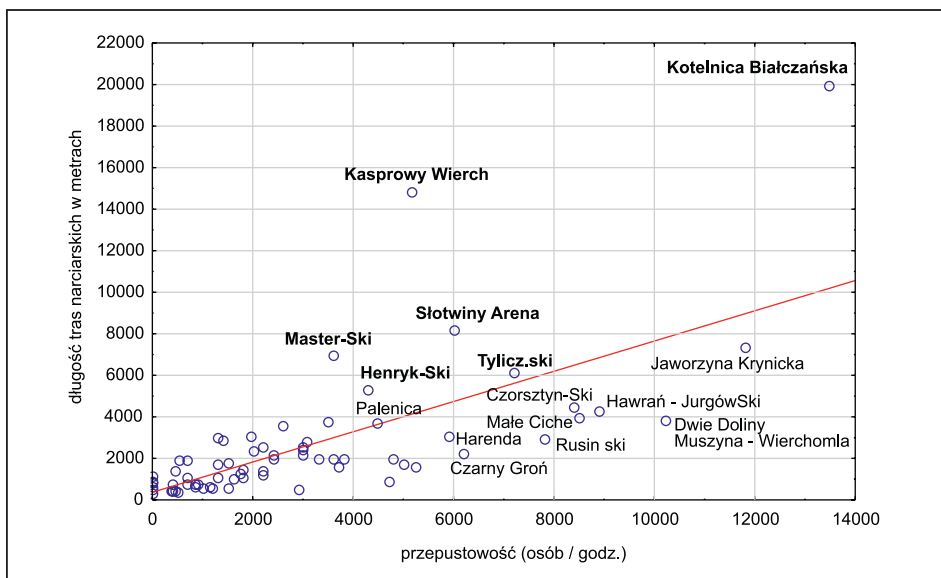
Źródło: Opracowanie własne na podstawie kwerendy internetowej

Rycina 3. Rozmieszczenie wyciągów i kolei linowych w województwie małopolskim w 2021 r.

Źródło: Opracowanie własne na podstawie kwerendy internetowej

Rycina 4. Potencjał narciarski ON w województwie małopolskim w 2021 r.

Źródło: Opracowanie własne na podstawie kwerendy internetowej

Duża koncentracja SN powoduje wzrost kosztów ich funkcjonowania oraz kosztów pobytu, ale daje to szansę rozwoju w innych regionach o mniejszym ich natężeniu. Zwłaszcza w tym aspekcie upatruje się szansy dla obszarów wiejskich, które ze względu na mały poziom zabudowy oraz tradycyjne wylesiania terenów pod uprawy rolne i pastwiska są predysponowane do lokalizacji stacji narciarskich. Dodatkowo sezonowość prac polowych wpływa na dostępność siły roboczej w okresie zimowym. Dlatego 77% ośrodków narciarskich w województwie małopolskim położonych jest na terenie gmin wiejskich. Wyjątek stanowią dwa znane kurorty górskie – Zakopane i Krynica-Zdrój (tabela 2).

Tabela 2. Miejscowości o największym potencjale narciarskim w województwie małopolskim

Miejscowość	ON	Wyciągi	Przepustowość os./godz.	Trasy długość (m)
Zakopane	6	19	17 250	23 094
Krynica-Zdrój	4	18	26 900	22 860
Białka Tatrzańska	3	16	21 120	23 535
Tylicz	2	11	10 800	13 150
Wierchomla / Szczawnik	1	11	10 210	3 860
Bukowina Tatrzańska	2	9	10 710	3 430
Czarna Góra	2	7	6 780	4 410
Jurgów	1	7	8 400	4 470
Kluszkowce	1	7	8 880	4 285
Murzasiczle	3	7	4 700	1 750

Źródło: Opracowanie własne na podstawie kwerendy internetowej

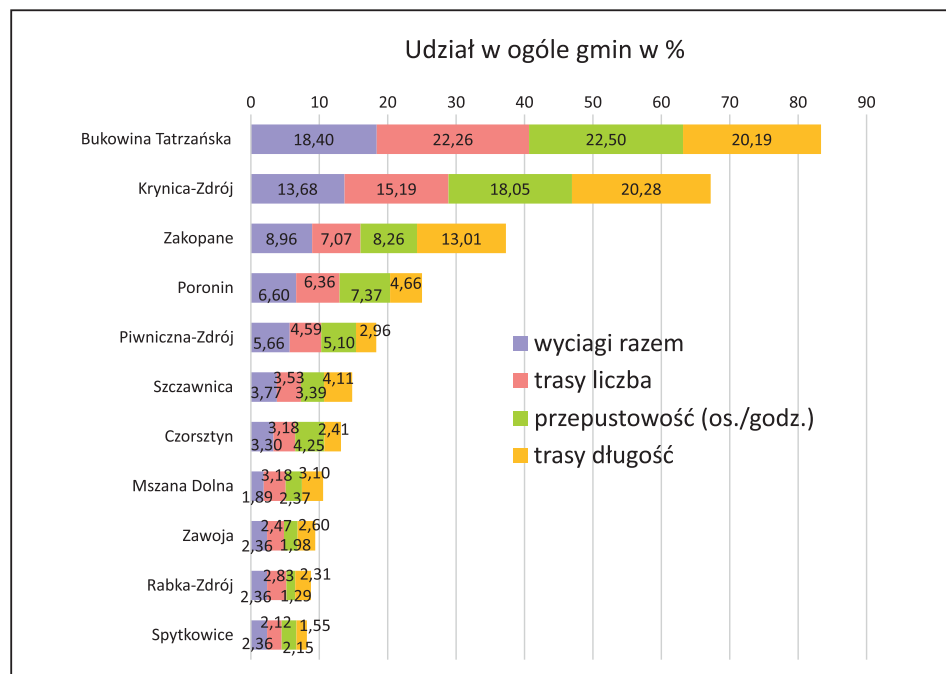
Jeżeli zestawienia dokonamy w ujęciu gminnym, największym potencjałem charakteryzuje się w Małopolsce gmina wiejska Bukowina Tatrzańska (tabela 3). Podobnie w ujęciu syntetycznego potencjału na pierwszym miejscu znalazła się Bukowina Tatrzańska, a na drugim – gmina miejsko-wiejska Krynica-Zdrój, w dużej mierze dzięki ON zlokalizowanym w Tyliczu (rycina 5).

Tabela 3. Gminy o największym potencjale narciarskim w województwie małopolskim

Gminy	Kolej linowa	Wyciągi	Przepustowość os./godz.	Długość tras (m)	Średnia przepustowość	Średnia dł. tras (m)
Bukowina Tatrzańska	13	26	47010	35845	1135,67	462,74
Krynica-Zdrój	12	17	37700	36010	1477,41	871,41
Zakopane	7	12	17250	23094	1008,61	1111,47
Poronin	3	11	15400	8271	911,33	408,38
Czorsztyn	2	5	8880	4285	1268,57	476,11
Piwniczna-Zdrój	2	10	10660	5260	689,09	525,45
Czarny Dunajec	2	1	850	620	283,33	620,00
Szczawnica	2	6	7080	7300	881,33	762,50
Andrychów	2	1	6200	2860	1550,00	438,75

Źródło: Opracowanie własne na podstawie kwerendy internetowej

Rycina 5. Syntetyczny potencjał względny infrastruktury narciarskiej w gminach województwa małopolskiego w 2021 r.

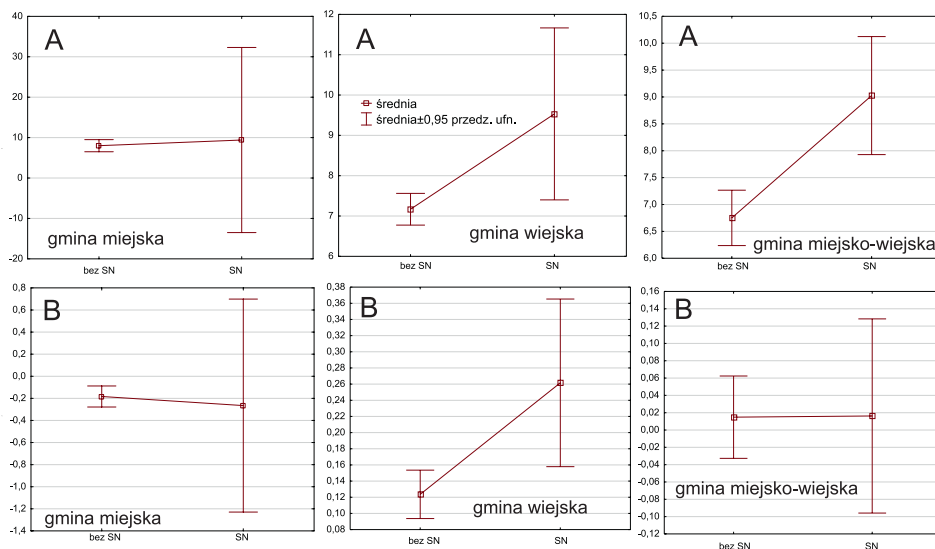

Źródło: Opracowanie własne na podstawie kwerendy internetowej

Na koniec dokonano próby weryfikacji wpływu SN na rozwój regionalny. Wykorzystano dwa wskaźniki względne: wskaźnik uwzględniający liczbę nowych podmiotów na 1000 osób (GUS BDL) oraz trend zmian oparty na funkcji liniowej. Analizy dokonano w podziale na gminy wiejskie, miejskie i miejsko-wiejskie oraz ze względu na obecność SN na ich terenie. Ze 182 gmin w województwie małopolskim tylko w 37 zlokalizowane są ośrodki narciarskie. Dlatego, aby uchwycić różnicowanie, wartości podano z 95% przedziałem ufności do wartości średniej.

Obecność SN wpłynęła na rozwój liczby nowych podmiotów gospodarczych najsilniej w przypadku gmin wiejskich. W większości były to miejscowości położone w regionach turystycznych lub w pobliżu znanych kurortów (rycina 6A). Jednakże w analizie brano również pod uwagę gminy położone w pobliżu dużych aglomeracji, gdzie w związku z procesem suburbanizacji postępuje też od wielu lat szybki rozwój gospodarczy. Również w przypadku trendu zmian w gminach wiejskich oferujących usługi dla narciarzy rozwój nowych podmiotów gospodarczych był znacząco szybszy niż w przypadku pozostałych wsi (rycina 6B).

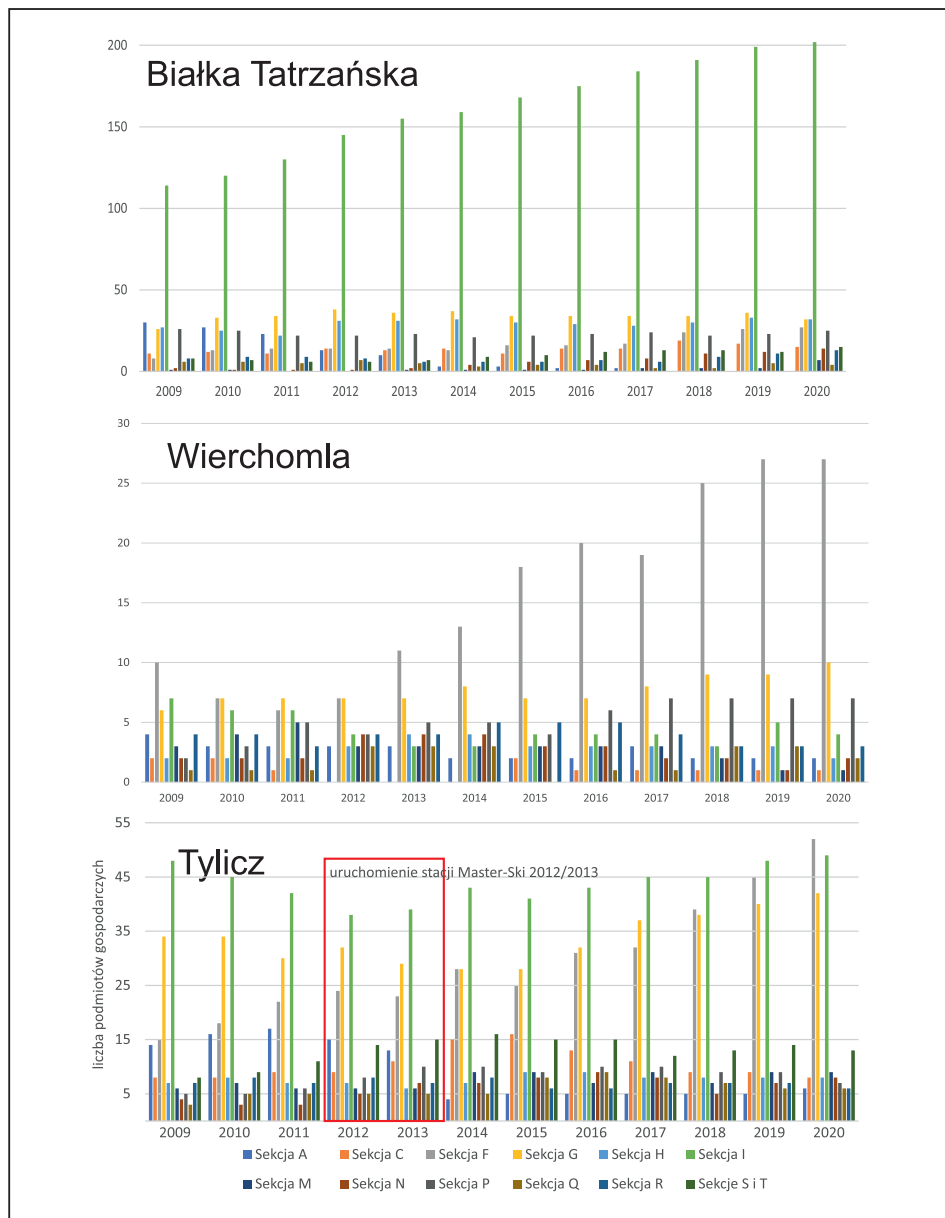
Rycina 6. Nowe podmioty gospodarcze na 1000 osób (średnia dla lat 2014–2020) (A) oraz trend zmian liczby nowych podmiotów gospodarczych na 1000 osób (2014–2020) (B) w poszczególnych rodzajach gmin województwa małopolskiego

Źródło: Opracowanie własne na podstawie danych GUS BDL

W dalszej kolejności w celu porównania znaczenia SN dla rozwoju lokalnego porównano zmiany struktury i liczby podmiotów gospodarczych według sekcji PKD dla trzech wybranych wsi (GUS BDL). Jak wykazano powyżej, gminy wiejskie najczęściej skorzystały z lokalizacji na ich terenie ON. Do porównania wybrano w pierwszej kolejności Białkę Tatrzańską jako przykład miejscowości, która ściśle związana jest z usługami dla narciarzy, a rozwój odbywa się przy udziale całej społeczności wsi. Wierchomla to z kolei

Rycina 7. Podmioty gospodarcze w latach 2009–2020 w wybranych miejscowościach z ośrodkami narciarskimi

A – rolnictwo, leśnictwo, łowiectwo i rybactwo; C – przetwórstwo przemysłowe; F – budownictwo; G – handel hurtowy i detaliczny; naprawa pojazdów samochodowych, włączając motocykle; H – transport i gospodarka magazynowa; I – działalność związana z zakwaterowaniem i usługami gastronomicznymi; M – działalność profesjonalna, naukowa i techniczna; N – działalność w zakresie usług administrowania i działalność wspierająca; P – edukacja; Q – opieka zdrowotna i pomoc społeczna; R – działalność związana z kulturą, rozrywką i rekreacją; S – pozostała działalność usługowa; T – gospodarstwa domowe zatrudniające pracowników; gospodarstwa domowe produkujące wyroby i świadczące usługi na własne potrzeby

Źródło: Opracowanie własne na podstawie danych GUS BDL

wieś, gdzie zlokalizowany jest „zamknięty” ośrodek narciarski, który oferuje pełną gamę usług dla narciarzy i snowboardzistów, podczas gdy pozostała część wsi w małej mierze uczestniczy w świadczeniu usług dla narciarzy. W przypadku Tylicza zlokalizowane są tam dwa ON (TyliczSki i Master-Ski), przy czym pomimo że w ostatnich latach wprowadziły one wspólny skipass, to nie można uznać, że działają wspólnie, jak w przypadku Białki Tatrzańskiej. Można zatem wnioskować, że jest to miejscowość, w której niezależnie funkcjonują dwa ON oraz podmioty świadczące usługi noclegowe i gastronomiczne. Dodatkowo w badanym okresie został we wsi uruchomiony ośrodek narciarki (Master-Ski), co pozwoliło na obserwację wpływu na liczbę i strukturę powstałych nowych podmiotów gospodarczych (rycina 7).

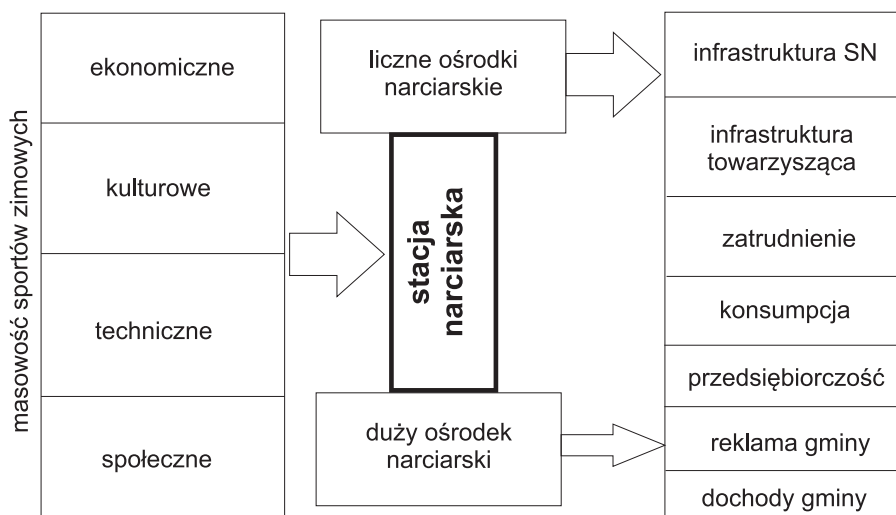
W przypadku Białki Tatrzańskiej można zauważyć w latach 2009–2020 największy wzrost liczby podmiotów z sekcji I (działalność związana z zakwaterowaniem i usługami gastronomicznymi), która też jest dominującą formą działalności. W Wierchomli dostrzegalny jest wzrost sekcji F (budownictwo) oraz w mniejszym stopniu – sekcji G (handel hurtowy i detaliczny; naprawa pojazdów samochodowych, włączając motocykle). Brak wzrostu liczby podmiotów z sekcji I może potwierdzać małe oddziaływanie zamkniętego obiektu turystycznego na lokalny rozwój usług hotelarskich i gastronomicznych. W Tyliczu dominują sekcje I, G i F, przy czym tempo ich wzrostu rośnie po uruchomieniu ON Master-Ski pod koniec 2012 r.

Można zatem uznać, że rodzaj i forma działalności SN wpływają na poziom ich oddziaływania na rozwój lokalny.

Zakończenie

Ośrodki narciarskie są przedsiębiorstwami, dlatego jako podsumowanie odniesiono się do modelu ich funkcjonowania w strukturze regionu według Z. Zioła (2011). Określając

Rycina 8. Model oddziaływania ON na aktywizację gospodarczą

Źródło: Opracowanie własne

poziom wpływu ON na rozwój lokalny, należy uwzględnić masowość i popularność sportów zimowych. Są to czynniki ekonomiczne (np. zamożność społeczeństwa), kulturowe (np. sposób spędzenia czasu wolnego), techniczne (np. narty carvingowe) czy społeczne (np. struktura demograficzna społeczeństwa). W oddziaływaniu SN ważny jest także jego charakter, czy to jeden duży „zamknięty” ośrodek, czy też liczne ośrodki narciarskie i stopień ich powiązania z lokalnymi podmiotami. Wydaje się, że to obecność licznych i współpracujących ze sobą ON w najsilniejszy sposób wpływa na lokalną gospodarkę.

W pierwszej kolejności ON wpływają na rozwój infrastruktury SN, w tym: sportowej, noclegowej, gastronomicznej, oraz infrastruktury towarzyszącej, np. sklepów. Drugim czynnikiem wpływającym na wzrost gospodarczy jest wzrost zatrudnienia zarówno w miejscowości z ON, jak i z całym regionem (tzw. czynnik mnożnikowy). Innym bodźcem rozwojowi lokalnego jest wzrost konsumpcji, dzięki napływowi turystów oraz popytowi na różne usługi i towary. Ważnym elementem jest rozwój „ducha przedsiębiorczości i innowacyjności” wśród mieszkańców. Innym elementem wzrostu lokalnego jest reklama miejscowości w mediach (w tym w social mediach, które stają się dziś ważnym elementem reklamy). Istotne są też dochody gminy, w tym te otrzymywane z podatków. Pozwalają one na realizację planów rozwoju JST oraz dalsze kreowanie rozwoju miejscowości.

Przedstawiony powyżej model wymaga zapewne dodatkowych badań, gdyż został opracowany na podstawie jedynie przykładów z województwa małopolskiego. Dodatkowo większość, jak nie wszystkie, stacje narciarskie, świadczą inne usługi turystyczne, dlatego trudno jest zbadać wpływ jedynie usług związanych z funkcjonowaniem samych obiektów narciarskich na lokalny rozwój gospodarczy.

Jednocześnie rodzi się pytanie: Jak stymulować rozwój samych stacji narciarskich?. Odpowiedź na nie zapewne wymaga dokładnych badań.

Literatura

References

- Baran, M. (1986). *Koleje linowe, wyciągi narciarskie, nartostrady*. Warszawa–Kraków: Dom Wydawniczy Księży Młyn.
- Barjolin-Smith, A. (2020). Snowboarding youth culture and the Winter Olympics: Co-evolution in an American-driven show. *The International Journal of the History of Sport*, 37(13), 1322–1347.
- Bédiiová, M., Ryglová, K. (2015). Satisfaction and loyalty factors of ski resorts-the case study of Slovakia and Austria. *Economic Science for Rural Development, Economic Science for Rural Development*, 40, 37–45.
- Bereźnicki, J. (2018). *Polskie Koleje Linowe idą w ręce PFR. Nacjonalizacja właściciela kolejki na Kasprowy*. Pozyskano z: <https://www.money.pl/gospodarka/wiadomosci/artypul/kolejka-na-kasprowy-pfr-polskie-koleje-linowe,242,0,2418162.html>
- Berg, B.K., Warner, S., Das, B.M. (2015). What about sport? A public health perspective on leisure-time physical activity. *Sport Management Review*, 18(1), 20–31.
- Brohman, J. (1996). New directions in tourism for third world development. *Annals of Tourism Research*, 239(1), 48–70.
- Brzosko-Sermak, A., Dorocki, S. (2018). Znaczenie turystyki w rozwoju Krynicy-Zdroju. *Przedsiębiorczość – Edukacja*, 14, 313–328. <https://doi.org/10.24917/20833296.14.23>
- Cembruch-Nowakowski, M., Dorocki, S., Faracik, R., Zdon-Korzeniowska, M., Żemła, M. (2021). *Rozwój górskich i podgórszych terenów wiejskich w oparciu o potencjał obszaru i produkty mar-*

- kowe – analiza dobrych przykładów przedsiębiorczości. Kraków: Centrum Doradztwa Rolniczego w Brwinowie Oddział w Krakowie.
- Čuka, P., Dorocki, S., Rachwał, T., Rettinger, R. (2015). *Development of ski infrastructure as a factor of local development vs. environmental sustainability: the case of Krynica-Zdrój (Poland)*. Conference: 15th International Multidisciplinary Scientific GeoConference SGEM 2015At: Albena Resort, Bulgaria Volume: Book 5, Vol. 3, 189–196. <https://doi.org/10.5593/SGEM2015/B53/S21.024>
- Derek, M., Kowalczyk, A., Swianiewicz, P. (2005) Wpływ turystyki na sytuację finansową i rozwój miast w Polsce (na przykładzie miast średniej wielkości). *Prace i Studia Geograficzne*, 35, 199–217.
- Didry, N., Frochot, I., Kreziak, D. (2019). Ski-Clubbing: transforming and upgrading the touristic ski experience?. W: *8th Advances in tourism marketing conference* „Marketing for more sustainable and collaborative tourism”. 8th Advances in tourism marketing conference „Marketing for more sustainable and collaborative tourism”, University of Namur, Sep 2019, Namur, Belgium.
- Dorocki, S. (2016). Wykorzystanie i stan infrastruktury narciarskiej w gminie Krynica-Zdrój w świetle badań ankietowych. Wyniki badań pilotażowych. *Annales Universitatis Paedagogicae Cracoviensis Studia Geographica*, 10, 206–222.
- Dorocki, S. (2007). Stacja Narciarska „Wierchomla” – lokalny ośrodek aktywizacji gospodarczej. *Przedsiębiorczość – Edukacja*, 3, 81–87.
- Dorocki, S., Brzegowy, P. (2014). Ski and spa tourism as local development strategy – the case of Krynica Zdrój (Poland). *Annales Universitatis Paedagogicae Cracoviensis Studia Geographica*, 5, 88–116.
- Dorocki, S., Raźniak, P., Obirek, D. (2014). Rozwoju infrastruktury narciarskiej w Polsce i na terenie Podhala w świetle badań ankietowych. *Studies of the Industrial Geography Commission of the Polish Geographical Society*, 28, 59–77.
- Dryglas, D., Golba, J. (2018). Stymulatory i bariery posiadania statusu uzdrowiska w Polsce i jego wpływ na rozwój turystyki uzdrowiskowej. *Zeszyty Naukowe. Turystyka i Rekreacja*, 1, 112–128.
- Gałecki, R. (2004). Znaczenie efektu mnożnikowego wpływów z turystyki dla rozwoju regionu i miejscowości”. W: R. Gałecki R. (red.), *Rola i zadania samorządu terytorialnego w rozwoju gospodarki turystycznej*. Łowicz: Wyd. Mazowiecka Wyższa Szkoła Humanistyczno-Pedagogiczna w Łowiczu, 113–117.
- Gounev, P., Bezlov, T., Petrunov, G. (2009). Market regulation and criminal structures in the Bulgarian commercial sex market. W: P.C. van Duyne, S. Donati, J. Harvey, A. Maljević, K. von Lampe (eds), *Crime, money and criminal mobility in Europe*, Nijmegen: Wolf Legal Publishers, 71–96.
- Górka-Chowaniec, A., Szczęśniak, M. (2018). Infrastruktura turystyczno-rekreacyjna narciarstwa w Polsce. wybrane aspekty. *Ekonomiczne Problemy Turystyki*, 42, 165–177.
- Guzik, H., Ostrowska, B. (2015). Ekonomiczne aspekty gospodarowania przestrzenią turystyczną. *Zeszyty Naukowe Uniwersytetu Ekonomicznego w Krakowie/Cracow Review of Economics and Management*, 913, 57–76.
- Hełdak, D. (2016). Rozwój usług turystycznych na Podhalu na przykładzie miejscowości Białka Tatrzańska. *Annales Universitatis Mariae Curie-Skłodowska, sectio B – Geographia, Geologia, Mineralogia et Petrographia*, 71(2), 129–137.
- Hohl, A., Tisdell C. (1995). Peripheral tourism. Development and management. *Annals of Tourism Research*, 21(3), 517–534.
- Jackowski, A. (1971). Wpływ turystyki na kształtowanie się dochodów ludności powiatu Nowy Targ. *Folia Geographica, Series Geographica-Oeconomica*, IV, 93–112.
- Korzeniowska, J., Kwiek, M. (2020). Ocena hałasu przy wybranych stokach narciarskich w uzdrowiskowych gminach Piwniczna-Zdrój i Krynica-Zdrój. W: B. Plonka-Syroka, P. Brzegowy, A. Syroka, S. Dorocki (red.), *Tradycje i perspektywy rozwoju kultury uzdrowiskowej w Muszynie w kontekście europejskim*. Wrocław: Oficyna Wydawnicza Arboretum, 305–316.
- Krupa, J., Wołowicz, T. (2010). Uzdrowiska Polski wschodniej wobec wyzwań rozwojowych – turystyka zrównoważona. W: J. Hermaniuk, J. Krupa (red.), *Współczesne trendy funkcjonowania uzdrowisk –*

- klastering. Rzeszów: Instytut Gospodarki Wyższej Szkoły Informatyki i Zarządzania w Rzeszowie, 7–36.
- Krzesiwo, K. (2014). *Development and functioning of ski stations in the Polish Carpathians*. Kraków: Institute of Geography and Spatial Management, Jagiellonian University.
- Krzesiwo, K. (2016a). Ocena wielkości ruchu turystycznego w ośrodku narciarskim Kotelnica Białczańska w sezonie zimowym 2014/2015. *Prace Geograficzne*, 145, 47–70.
- Krzesiwo, K. (2016b). Społeczne i gospodarcze aspekty rozwoju turystyki narciarskiej. *Przedsiębiorczość – Edukacja*, 12, 233–244. <https://doi.org/10.24917/20833296.12.17>
- Krzesiwo, K., Mika, M. (2011). Ocena atrakcyjności turystycznej stacji narciarskich w świetle zagadnienia ich konkurencyjności-studium porównawcze Szczyrku i Białki Tatrzańskiej. *Prace Geograficzne*, 125, 95–110.
- Kudłacz, T. (2006). „Prawo Śniegu” czy „Prawo Górskie”? *Dziki Życie*, 4(142). Pozyskano z: <https://dzikiezycie.pl/archiwum/2006/kwiecien-2006/prawo-sniegu-czy-prawo-gorskie>
- Lasanta, T., Laguna, M., Vicente-Serrano, S.M. (2007). Do tourism-based ski resorts contribute to the homogeneous development of the Mediterranean mountains? A case study in the Central Spanish Pyrenees. *Tourism management*, 28(5), 1326–1339.
- Li, J., Cernaianu, S., Sobry, C., Liu, X. (2021). Ski Tourism: A Case Study as a Booster for the Economic Development of Chongli, in China. *Sustainability*, 13(23), 13318.
- Luc, M., Tejwan-Bopp, M., Bopp, C., Szmańda, J.B. (2016). E-turystyka natywna szansą rozwoju przedsiębiorczości wśród społeczności lokalnych. *Przedsiębiorczość – Edukacja*, 12, 245–255. <https://doi.org/10.24917/20833296.12.18>
- Lukoseviciute, G., Pereira, L.N., Panagopoulos, T. (2022). Assessing the income multiplier of trail-related tourism in a coastal area of Portugal. *International Journal of Tourism Research*, 24(1), 107–121.
- Mandziuk, M., Stępień, E., Niżnikowska, E. (2014). Motywy kobiet do uczestnictwa w zajęciach aqua fitness – przejawem zdrowego stylu życia. *Roczniki Naukowe Wyższej Szkoły Wychowania Fizycznego i Turystyki w Białymstoku*, 10(10), 26–30.
- Mika, M. (2009). Ski tourism in the Polish Carpathians: present state and issues of development. *Folia Geographica*, 49(14), 198–208.
- Mróz, F., Ziółkowska-Weiss, K. (2017). Wpływ przedsiębiorczości mieszkańców i władz samorządowych na podniesienie atrakcyjności turystycznej regionu na przykładzie gminy Susiec (Roztocze Środkowe). *Przedsiębiorczość – Edukacja*, 13, 159–181. <https://doi.org/10.24917/20833296.13.12>
- Nieczynny od trzech lat wyciąg narciarski w Szczawniku dostanie drugą szansę? (2021, 27 listopada). *Sądeczaniein*. Pozyskano z: <https://sadeczaniein.info/sport/nieczynny-od-trzech-lat-wyciag-narciarski-w-szczawniku-dostanie-druga-szanse>
- Nordin, S., Svensson, B. (2007). Innovative destination governance: The Swedish ski resort of Åre. *The International Journal of Entrepreneurship and Innovation*, 8(1), 53–66.
- Plazińska, K., Wójtowicz, B.E. (2018). Dziedzictwo kulturowe Podkarpacia jako istotny element rozwoju przedsiębiorczości w regionie. *Przedsiębiorczość – Edukacja*, 14, 282–291. <https://doi.org/10.24917/20833296.14.21>
- Polderman, A., Haller, A., Viesi, D., Tabin, X., Sala, S., Giorgi, A., Bidault, Y. (2020). How can ski resorts get smart? Transdisciplinary approaches to sustainable winter tourism in the European Alps. *Sustainability*, 12(14), 5593.
- Quaranta, G., Citro, E., Salvia, R. (2016). Economic and social sustainable synergies to promote innovations in rural tourism and local development. *Sustainability*, 8(7), 668.
- Rettinger, R. (2010). Turystyka jako czynnik aktywizacji gospodarki Chorwacji. *Przedsiębiorczość – Edukacja*, 6, 450–461. <https://doi.org/10.24917/20833296.6.34>
- Richards, G. (2009). Creative tourism and local development. *Creative Tourism: A global conversation*, 78–90.
- Sala, K. (2015). Baza noclegowa jako czynnik rozwoju regionów w Polsce. *Przedsiębiorczość – Edukacja*, 11, 301–313. <https://doi.org/10.24917/20833296.11.23>

- Seweryn, R. (2004). Rozwój społeczno-gospodarczy poprzez zatrudnienie w turystyce a zadania samorządu terytorialnego. W: R. Gałęcki (red.), *Rola i zadania samorządu terytorialnego w rozwoju gospodarki turystycznej*. Łowicz: Wyd. Mazowiecka Wyższa Szkoła Humanistyczno-Pedagogiczna w Łowiczu, 131–145.
- Sobko, R. (2021). Czy turystyka może determinować lokalną gospodarkę? Przykład turystycznych gmin w Polsce. W: J. Korpysa, P. Niedźwiedzińska-Rystwej (red.), *Młodzi Naukowcy 2.0*, Tom I, Szczecin: Fundacja Centrum Badań Socjologicznych, 597–608.
- Soria, I.D., Llundés Coit, L.C. (2013). Thoughts about proximity tourism as a strategy for local development. *Cuadernos de Turismo*, 32, 303–305.
- Suryanata, I.G.N.P. (2019). Investment multiplier effect expands tourism destinations. *International Research Journal of Management, IT and Social Sciences*, 6(2), 44–51.
- Thorpe, H. (2012). 'Sex, drugs and snowboarding':(il) legitimate definitions of taste and lifestyle in a physical youth culture. *Leisure Studies*, 31(1), 33–51.
- Tomczewska-Popowycz, N., Quirini-Popławski, Ł. (2021). Political instability equals the collapse of tourism in Ukraine?. *Sustainability*, 13(8), 4126.
- Tracz, M., Bajgier-Kowalska, M. (2019). Oddziaływanie agroturystyki na rozwój lokalny na przykładzie Karpat. *Przedsiębiorczość – Edukacja*, 15(2), 200–213. <https://doi.org/10.24917/20833296.152.14>
- Tuulentie, S., Mettöinen, I. (2007). Local participation in the evolution of ski resorts: the case of Ylläs and Levi in Finnish Lapland. *Forest, Snow and Landscape Research*, 81(1/2), 207–222.
- Wall, G. (2009). Tourism and development: Towards sustainable outcomes. W: G. Wall (ed.), *Cultural tourism and sustainable local development*, Routledge, 31–46.
- Wantuch-Matla, D., Dorocki, S. (2021). Przeobrażenia i rozwój przestrzeni publicznych Krynicy-Zdroju w kontekście zróżnicowania potrzeb mieszkańców i kuracjuszy w latach 2004–2019. W: B. Płonka-Syroka, P. Brzegowy, S. Dorocki, A. Syroka, *Uzdrowiska nadmorskie w Europie (XIX–XXI w.) w kontekście porównawczym*. Wrocław: Oficyna Wydawnicza Arboretum, 419–445.
- Warne, M., Sinadinovic, K., Berman, A. H., Källmén, H., Vinberg, S. (2017). Risky consumption of alcohol and drugs among employees at ski resorts. *Nordic studies on alcohol and drugs*, 34(3), 201–216.
- Węgrzyn, G., Miłaszewicz, D. (2018). Gospodarowanie rzeczowymi zasobami czasu wolnego przez studentów–wybrane aspekty. *Prace Naukowe Uniwersytetu Ekonomicznego we Wrocławiu*, 509, 440–450.
- Widomski, M. (2020). Turystyka krajowa a pandemia. *Poszerzamy Horyzonty*, XXI(I), 771–779.
- Zbieć, E. (1998). Wydatki cudzoziemców w Polsce jako czynnik rozwoju gospodarczego i aktywizacji terenowej. *Problemy Turystyki*, 3–4, 5–20.
- Zioło, Z. (2011). Funkcjonowanie przedsiębiorstwa w strukturze regionu–zarys modelu. *Nierówności społeczne a wzrost gospodarczy*, 20, 26–46.
- Żemła, M. (2008). Failures in building partnership for success in the competitive market: The case of Polish ski resorts. *Managing Global Transitions*, 6(4), 421.
- Żemła, M. (2004). Ośrodki narciarskie w Polsce i Europie – wybrane dylematy i drogi rozwoju. *Turyzm/Tourism*, 14(1), 49–63.
- Żemła, M., Szromek, A.R. (2018). Development models of ski resorts–selected examples from Poland. W: *5th International Multidisciplinary Scientific Conference on social sciences and arts SGEM 2018*, 145–152.

Sławomir Dorocki, dr, Uniwersytet Pedagogiczny im. Komisji Edukacji Narodowej w Krakowie, Instytut Geografii, Zakład Przedsiębiorczości i Gospodarki Przestrzennej. Absolwent studiów z zakresu geografii społeczno-ekonomicznej Uniwersytetu Pedagogicznego w Krakowie, doktor nauk humanistycznych w dyscyplinie historia (Instytut Europeistyki – Uniwersytet Jagielloński). Adiunkt w Instytucie Geografii Uniwersytetu Pedagogicznego w Krakowie. Zainteresowania badawcze autora skupiają się wokół problematyki regionów i procesów regionalizacji społeczno-gospodarczej, ze szczególnym uwzględnieniem zróżnicowania przestrzeni europejskiej oraz procesów integracji europejskiej i uwarunkowań historycznych.

Sławomir Dorocki, PhD, Pedagogical University of Krakow, Institute of Geography, Department of Entrepreneurship and Spatial Management. He has graduated from the Pedagogical University in Krakow with MS degree in geography, holds a PhD in history (Institute of European Studies of the Jagiellonian University). Associate professor at the Pedagogical University of Krakow, Institute of Geography. His research interests are tied with regional problems and processes of socio-economic regionalisation, with particular emphasis on the diversity of Europe, processes of European integration and historical conditions.

ORCID: <https://orcid.org/0000-0001-6083-0346>

Adres/Address:

Uniwersytet Pedagogiczny im. Komisji Edukacji Narodowej w Krakowie
ul. Podchorążych 2
30-084 Kraków, Poland
e-mail: sdorocki@up.krakow.pl